

ARHEOLOGIE

ANALIZA MORFOLOGICĂ ȘI FUNCȚIONALĂ A PIESELOR DIN MATERII DURE ANIMALE DIN SITUL MEZOLITIC DE LA OSTROVUL BANULUI (JUD. MEHEDINȚI)

Monica Mărgărit, Adina Boroneanț, Clive Bonsall

Rezumat. Situl mezolitic de la Ostrovul Banului a fost cercetat în anul 1966 de către Vasile Boroneanț, cu ocazia lucrărilor de construcție a hidrocentralei Porțile de Fier I. În cadrul prezentului studiu au fost analizate 227 de artefacte din materii dure animale, aflate în diferite stadii de prelucrare. Au fost identificate patru categorii de materie primă: coarne de cervide, diafize de oase lungi, dinți (mamifere și pești) și cochilii de gasteropod. Toate materiile prime sunt locale, indicând o achiziție și o prelucrare directă de către comunitatea mezolitică locală, mărturie stând și stocul de suporturi sau piesele în curs de finisare. Repertoriul tipologic este destul de restrâns, însă poate fi grupat pe serii unitare de piese, cu o preponderență a dălților prelucrate din corn, a vârfurilor prelucrate din os și a *racloirelor* din dinte. Câteva vârfuri din os pot fi legate de activități cinegetice, restul pieselor fiind subordonate domeniului domestic (spargerea sau decojirea lemnului; perforarea sau curățarea pieilor etc.). Un alt element care atrage atenția este diferența în exploatarea suporturilor - în volum în cazul cornului și plate în cazul osului și dintelui. În urma analizării acestui ansamblu de piese IMDA se schițează tabloul unei comunități puternic specializate, atât economic, cât și tehnologic. De asemenea, ansamblul studiat se racordează întru totul celor din alte situri din zona Porților de Fier.

CÂTEVA OBSERVAȚII ASUPRA UNEI BRĂȚĂRI DE EPOCĂ LA TÈNE DE LA DROBETA

Ana Cristina Hamat

Rezumat. În depozitele Muzeului Regiuni Porților de Fier din Drobeta-Turnu-Severin se află un fragment de brățară de sticlă care a fost greșit atribuită epocii romane, fiind descoperită la Drobeta în deceniul al șaselea al secolului trecut. Ea face parte din colecția veche a muzeului și nu a fost publicată până în prezent. Noi am identificat acest fragment ca aparținând unei brățări celtice, cu analogii în descoperiri de pe teritoriul Europei Centrale și de vest și credem că se poate data pe baza acestor analogii în LT C2. Fragmentul este deformat de foc și, prin urmare, presupunem că poate proveni dintr-un mormânt celtic distrus în antichitate de construcția castrului roman de la Drobeta. Încadrarea cronologică a brățării completează descoperirile mai vechi de tradiție scordiscă făcute în zona Drobetei romane și în imediata ei apropiere.

CERCETĂRILE LUI FODOR ANDRÁS LUGOSI LA GRĂDIȘTEA MUNCCELULUI

Aurora Pețan

Rezumat. Tezaurul descoperit de localnici la începutul sec. al XIX-lea în apropierea ruinelor de la Grădiștea Muncelului (azi Grădiștea de Munte) au atras atenția nu doar a

autorităților, ci și a cărturarilor și pasionaților de antichități, care au organizat deplasări și cercetări în zonă, mai ales spre mijlocul secolului, atrași de caracterul inedit al vestigiilor. Medicul hunedorean Fodor András Lugosi a fost cel mai pasionat dintre aceștia. Scrierile sale sunt foarte puțin cunoscute și multe dintre informațiile consemnate de el au rămas în manuscris. Ghidat mai mult de intuiție decât de cunoștințe în domeniu, Fodor a descoperit și cercetat în arealul cetății dacice Sarmizegetusa Regia mai multe construcții rămase până astăzi necunoscute arheologilor și neidentificate pe teren. Scrierile sale au fost analizate de Alexandru Ferenczi în anul 1921, dar nu au fost corect raportate la realitățile de pe teren, din pricina stadiului incipient de cercetare a sitului. După Ferenczi aceste informații au beneficiat de atenție doar sporadic. Manuscrisul lui Fodor a fost parcurs de Volker Wollmann, care a publicat în premieră cele două desene valoroase ale acestuia – planul cetății și o planșă cu mai multe artefacte. Textul de față își propune să reia informațiile din manuscrisele și publicațiile lui Fodor András și să le valorifice, corelându-le cu datele recente oferite de cercetarea arheologică. Scopul acestui demers este acela de a restitui contribuția, deosebit de importantă, a acestui cercetător uitat, precum și de a recupera informații valoroase cu privire la situl de la Grădiștea de Munte, ce oglindesc un stadiu de conservare a vestigiilor adesea superior celui de azi.

MONEDE ROMANE DE LA MINTIA

Radu Ardevan

Rezumat. O listă manuscrisă din 1907 cuprinde 24 denari romani imperiali, găsiți la Mintia (deci pe cuprinsul sitului antic Micia). Piese pot fi considerate pierdute, dar pot fi determinate și utilizate științific. Aceste monede nu provin din vreun tezaur, și nu reflectă fidel nici circulația monetară din așezare. Dar ele se adaugă la puținele descoperiri monetare publicate de pe cuprinsul acestei importante așezări daco-romane. Se evidențiază importanța vechilor colecții de antichități, care au salvat de la uitare numeroase mărturii arheologice.

MONEDE ANTICE ȘI BIZANTINE PĂSTRATE ÎN COLECȚIA DE NUMISMATICĂ A LICEULUI TEORETIC „TRAIAN LALESCU” DIN ORȘOVA

Cosmin Matei, Dacian Rancu, Gheorghe Opreșcu

Rezumat. În incinta Liceului „Traian Lalescu” din Orșova, în una din săli a fost amenajat, cu mulți ani în urmă, un minimuzeu alcătuit din obiecte găsite în orașul Orșova sau în vecinătatea sa. Un loc aparte în cadrul acestei săli de muzeu este ocupat de o interesantă colecție numismatică ce conține monede antice, bizantine, moderne și contemporane. Piese monetare antice sunt, în cea mai mare parte a lor, inedite, cercetarea și publicarea lor având darul de a plasa în circuitul științific material numismatic găsit într-un sit arheologic ce se găsește în momentul de față sub apele Dunării, sit ce nu mai poate fi cercetat.

DECORAȚIUNE FIGURATIVĂ ÎN PIATRĂ DE LA *HORREUM MARGI* (CŪPRIJA)

Milica Tapavički- Ilić, Sofija Petković

Rezumat. Orașul Cuprija este situat în Serbia de sud, la vărsarea râului Ravanica în Morava. Cercetarea arheologică a orașului roman *Horreum Margi* (modernul Cūprija) a început în 1861 și a fost continuată pînă în 1991. Rezultatele cercetării indică faptul că așezarea *Horreum Margi* datează de la începutul secolului al II-lea și a fost încojurată cu ziduri la începutul secolului al III-lea. Cel mai probabil, orașul roman *Horreum Margi* a fost distrus în cele din urmă în timpul raidurilor hunilor, în 441–443. Materialul de la *Horreum Margi* prezentat aici include descoperiri singulare, descoperiri care, în fapt, nu provin din excavații. Singura excepție este relieful zeului Mithra. Acestea sunt variate, de la monumente votive, pietre tombale, la monumente decorative și, de asemenea, inscripții. Cu toate acestea, ele arată că acest sit nu este diferit de alte cîteva aflate în vecinătate, de vreme ce pietre similare au fost descoperite în toate zonele învecinate. Lucrarea de față este o parte a monografiei ce va fi tipărită curând și va ajunge la dispoziția publicului.

NOI INFORMAȚII ARHEOLOGICE PRIVIND EXPLOATAREA ANDEZITULUI LA *MĂGURA UROIULUI* (JUD. HUNEDOARA)

Marius Gheorghe Barbu, Ioan Alexandru Bărbat

Rezumat. Rocile vulcanice de la *Măgura Uroiului* (jud. Hunedoara) au constituit de-a lungul timpului o resursă deosebit de importantă pentru comunitățile umane care și-au desfășurat activitatea în spațiile geografice învecinate. Astfel, primele dovezi ale utilizării andezitului de Uroi apar în cadrul structurilor de locuire neolitice cercetate la *Măgura Uroiului* sau Rapoltu Mare, această rocă continuând să fie folosită și pe parcursul epocii bronzului și epocii fierului, atunci când în proximitatea Uroiului au fost ridicate două fortificații.

Odată cu epoca romană, cariera de andezit a fost exploatată sistematic, urmele procedeelelor antice de degajare a blocurilor de piatră fiind vizibile pînă astăzi. Strânsa legătură cu centrul roman de la Micia face ca în cadrul unui front de exploatare de la Uroi să fie descoperită o sculptură antropomorfă în curs de prelucrare ce poartă trăsăturile artistice ale școlii de sculptură micene.

Utilizarea andezitului de Uroi a continuat și pe parcursul evului mediu, acum fiind ridicată o fortificație în apropiere. Urmele exploatărilor medievale și moderne sunt de asemenea vizibile, din aceste perioade păstrându-se în stîncă nativă și diverse marcaje.

SPADA MEDIEVALĂ DE LA DETA

Zeno Karl Pinter

Rezumat. Dintre cele trei spade analizate, spada de la Deta pare să fie tipul cel mai arhaic, dar foarte apropiat cronologic și tipologic, în special de spada păstrată la Viena. Aceasta, de altfel, este și piesa studiată cel mai intens și cel mai bine datată. Această piesă poate fi datată pe baza izvoarelor scrise, iconografice și a inscripțiilor pe care le poartă, în

timpul domniei lui Otto al IV-lea (1198-1218). Prin urmare, dacă spada de la Viena a fost făurită în ultimul sfert al secolului al XII-lea, este probabil ca spada de la Deta să fie datată în a doua jumătate a aceluiași secol XII, fiind folosită probabil pe toată durata secolului al XIII-lea. Desigur, spada de la Viena reprezintă vârful tehnologic al epocii, fiind folosită înainte de a deveni armă ceremonială, de către unul dintre cei mai importanți monarhi europeni, în timp ce despre spada de la Deta, datorită lipsei unor semne de atelier, nu putem spune nici măcar dacă provine din Occident, ca piesă de import, sau dacă a fost făurită în zona noastră.

CÂTEVA AMĂNUNTE DESPRE COMPLEXELE ARHEOLOGICE C₂₃
DIN SITUL DE LA TURDAȘ-*LUNCĂ*, JUD. HUNEDOARA (II).
SĂPĂTURILE PREVENTIVE ALE ANULUI 2011

Sabin Adrian Luca, Florentin Perianu, Sergiu Chideșa

Rezumat. Săpăturile preventive din anul 2011 au dus la dezvelirea unor părți însemnate ale sitului arheologic de la Turdaș, punctul *Luncă*. S-au cercetat mii de complexe arheologice, sistemul de apărare al sitului, cartiere de locuit și multe alte rezultate ale muncii omului. Cu acest articol continuăm prelucrarea complexă a descoperirilor acestei campanii cu complexul 23, sector A.

CERCETAREA ARHEOLOGICĂ PREVENTIVĂ DE LA PROIECTUL DE
INVESTIȚII EXTINDERE SPITALUL CLINIC DE URGENȚE PENTRU COPII „LUIS
ȚURCANU” TIMIȘOARA (noiembrie 2014-ianuarie 2015)

Călin Timoc, Ovidiu Bozu, Cristian Oprean

Rezumat. Spitalul clinic de urgență pentru copii „Louis Țurcanu” este situat în marginea sud-vestică a Centrului istoric al Timișoarei, unde sunt amplasate ultimele linii defensive ale fortificației bastionare (în fața bastionului Mercy). Din datele de arhivă știm că acestea au fost demolate în 1912 pentru a deschide un drum de acces dinspre Cetate spre gara orașului. Practic, am săpat parte din ultima linie de apărare a cetății, pe spațiul ocupat astăzi de spital, unde au fost zidul apărare VI și contragarda XXVI, în zona vestică a bastionului Mercy. Zona țintă a cercetării arheologice s-a aflat, în perioada Otomană, sub ape, depunerile râului Bega constând aici din argilă și nămol de culoare negru-albăstrui, pe o largă suprafață a solului. Construcția fortificației bastionare s-a realizat prin drenarea apei prin canale de drenare, după care s-a săpat, în dunele de nisip, forma stelară a sistemului defensiv. Pământul rezultat din construcție a fost folosit ca umplutură pentru zidurile de apărare și contraescarpe. Nu s-au găsit alte facilități antropice de dinaintea construirii, pe acest teren, a fortăreței Habsburgice. Zidurile de fundație ale gardei VI, ale contragardei XXVI și ale contraescarpei au fost puternic afectate de fundațiile pentru utilități ale Spitalului de urgență pentru copii „Louis Țurcanu”, precum și de vechile lucrări de canalizare și de utilități introduse în perioada comunistă. Cercetarea preventivă a extensiei Spitalului de copii „Louis Țurcanu” vine să completeze informațiile noastre nu doar asupra tehnicii de construcție prin care s-a ridicat fortăreața bastionară Timișoara în secolul al XVIII-lea, dar și asupra modului în care a

fost demolată la începutul secolului XX. Săpătura arheologică a oferit informații importante nu doar despre planimetria zidului și planul cavității, ci și despre calitatea materialelor de construcție utilizate de Habsburgi și despre efortul lor de a întări un punct strategic într-o zonă mlăștinoasă.

INVESTIGAȚII MAGNETOMETRICE REALIZATE ÎN HOTARUL LOCALITĂȚII CORNEȘTI, JUD. TIMIȘ (CAMPANIA 2017)

Adrian-Cristian Ardelean, Andrei Bălărie, Alexandru Szentmiklosi

Rezumat. În cadrul progresului tehnologic actual, aplicarea investigațiilor geofizice în arheologie prezintă o alternativă mai rapidă și mai puțin costisitoare în comparație cu investigațiile invazive (evaluări de teren intruzive), devenind astfel o unealtă indispensabilă în desfășurarea cercetărilor arheologice.

În perioada 12 mai-12 august 2017, Muzeul Național al Banatului a desfășurat o evaluare de teren care a avut ca obiective majore, alături de identificarea vechii vetre a satului Schadan/ Zsadányi (actualul Cornești), și posibilele locuiri de pe terasele Pârâului Valea Viilor și Valea Lac.

Investigațiile s-au desfășurat pe suprafața a 15 griduri, ocupând o suprafață totală de 21955,74 m², utilizând magnetometrul cu vapori de cesiu de tip Geometrics G – 858, dotat cu doi senzori. Pentru a obține o rezoluție mai ridicată, cei doi senzori au fost montați la o distanță de 0,5 m, obținându-se astfel o rezoluție de 0,5 m la o echidistanță de 1 m al transectelor măsurate.

În punctul Cornești, pe suprafața investigată magnetometric, au fost înregistrate un număr de 20 de structuri care ar putea fi complexe arheologice. Informațiile obținute în zona valului de pământ IV, situat în imediata apropiere a actualului cimitir ortodox, au fost semnalate peste 250 de anomalii. Dintre aceste, un număr de 58 de anomalii prezintă trăsături specifice prezenței unor morminte de inhumație, cel mai probabil, moderne.

În concluzie, observațiile efectuate oferă un plus de cunoaștere asupra zonei investigate, însă pentru a confirma cu adevărat existența materialelor și structurilor de interes arheologic este necesară continuarea investigațiilor întreprinse sub forma investigațiilor invazive (săpături arheologice).

ISTORIE

IN SEDES JUDICIARIA (I). FEMEI DIN BANATUL MEDIEVAL ÎN FAȚA SCAUNELOR DE JUDECATĂ. GENERALITAȚI

Ligia Boldea

Rezumat. Cercetarea de față își propune să continue analizarea imaginii femeii în societatea comitatelor medievale bănățene (Timiș, Caraș, Torontal, Cenad și Arad) din veacul al XIV-lea și din prima jumătate a celui următor, prin abordarea unor aspecte legate de prezențele feminine în fața scaunelor de judecată centrale sau locale ale regatului maghiar. Preocuparea scăzută față de acest subiect s-a dovedit a fi o motivație suficientă pentru a încerca să demonstrăm că, în pofida unor idei preconcepute, femeile nobile din Banatul medieval s-au judecat în aceeași manieră ca bărbații, uneori dovedind o notabilă tenacitate în modul în care și-au urmărit interesele. Desigur, nu este în intenția noastră să supralicităm – condiția femeii în acele vremuri a fost subsumată preeminenței masculine. Or, din acest punct de vedere, ar fi prezumțios din partea noastră să punem semnul egalității între participările feminine și cele masculine în fața actului de justiție. Cu toate acestea, ignorarea acestui subiect riscă să îl arunce în derizoriu, văduvind astfel reconstituirea unei imagini cât mai apropiate de realitate a ambientului curților de judecată medievale, în fața cărora femeile nu au fost prezențe accidentale, ci destul de obișnuite. Căci, în acele secole și în circumstanțe bine determinate, femeile (cu preponderență cele nobile) au deținut bunuri imobile și mobile pe care adeseori au ajuns să le dispute în fața scaunelor de judecată locale sau centrale. Ne-am axat cercetarea pe 200 de unități documentare identificate pentru epoca respectivă, dintre care 138 de acte (respectiv 69%, grupate în 86 de procese) au ca subiect chestiuni litigioase cu participare feminină rezolvate în instanțele judiciare ale vremii. Trebuie specificat însă că dependența aproape totală a cercetării noastre față de documentația vremii implică un anumit grad de relativitate, obiectivă de altfel. Cercetarea noastră nu are cum să fie una exhaustivă, astfel că am lucrat pe un eșantion de documente pe care îl considerăm a fi suficient de semnificativ pentru a putea ajunge la anumite concluzii relevante. Pe de altă parte, pierderea în timp a unor acte este un handicap ce nu poate fi surmontat. În al treilea rând, documentele păstrate ce au ajuns în atenția noastră reprezintă în majoritate covârșitoare diferite stadii ale proceselor (citări în fața instanței, cercetări, amânări, hotărâri, sentințe etc.), fără a avea în niciun caz setul complet al documentației unui proces anume. În consecință, am încercat să răspundem la o serie de întrebări ce s-au desprins din conținutul actelor de cancelarie: putem vorbi despre personalitate juridică în cazul femeilor epocii medievale, cine ajunge în fața scaunului de judecată, în ce calitate ajung femeile în sedrii, se înfățișează în personă (*in persona*) sau prin reprezentanți, care a fost partea financiară a unor procese și alte detalii legate de diferite proceduri judiciare.

IN LITTERIS VESTRIS RESCRIBATIS... CORESPONDENȚA PRIVATĂ ÎN BANATUL SECOLELOR XV-XVII

Livia Magina

Rezumat. Scrierea, ca formă de comunicare, cuprinde o nișă mai puțin exploatată de către istorici, și anume corespondența privată. Spre deosebire de documentele cu caracter administrativ, această formă de comunicare la distanță oferă cercetătorului o idee asupra răspândirii și evoluției scrisului dar și asupra mentalității față de actul scris. În Banatul secolelor XIV-XV scrisorile au circulat prin intermediul curierilor, iar subiectul acestora trece de puține ori pragul pragmatic al informațiilor privitoare la domenii, resursa umană, dificultățile survenite în urma luptelor cu turcii. Am încercat să cuprind răspunsuri la întrebări cât mai diferite tocmai pentru a surprinde multiplele aspecte ale fenomenului corespondenței între persoane private: cine a scris documentul, care au fost subiectele scrisorilor, care sunt elementele care diferențiază actul scris al unei persoane private față de acela instituționalizat.

ASPECTE ECONOMICE ȘI MATERIALE PRIVIND PODURILE MEDIEVALE TÂRZII DIN TRANSILVANIA: SURSELE SCRISE

Oana Toda

Rezumat. Analiza datelor arhivistice existente în legătură cu podurile medievale târzii ale Transilvaniei este punctul de pornire în repertorierea acestor tipuri de elemente ale sistemului rutier. Mai mult, informațiile referitoare la aspectele lor economice și fizice sunt extrem de variate și ajută substanțial la formularea unor concluzii în legătură cu structura, rezistența, administrarea și eficiența economică a podurilor. Ele s-au păstrat în special în documente de cancelarie, registre de cheltuieli sau jurnale de călătorie, tipuri de surse cu o reprezentare inegală pentru diferitele zone ale voievodatului.

Cu toate acestea, pe baza lor se pot trage concluzii în legătură cu localizarea, adesea foarte exactă, a multor amenajări, cu materialul utilizat în construcție, aspectul, maniera tehnică de realizare. Episoade legate de distrugerii, cheltuieli și acțiuni de întreținere sau venituri generate au fost deopotrivă consemnate documentar. Unele aspecte amintite pot fi abordate și prin studierea apelativelor medievale ale podurilor sau a toponimelor dezvoltate ca urmare directă a prezenței amenajărilor în puncte de trecere a râurilor.

Problematizări specifice acestei tematici țin de posibila reutilizare a unor poduri presupus romane din piatră și de realitatea medievală constantă a construirii podurilor din lemn, care, potrivit datelor documentare, încep să facă loc construcțiilor din piatră abia în secolul al XVI-lea. Anumite amenajări ies în evidență din perspectiva fondurilor substanțiale care sunt asociate întreținerii și funcționării lor și care le pun în directă legătură cu facilitarea transportului de sare din Transilvania înspre centrul regatului maghiar. Poziția strategică a altor poduri poate fi dedusă pe baza înregistrării de litigii succesive pe tema controlului ori a abuzurilor realizate în administrarea lor. Implicarea continuă a administrațiilor săsești în menținerea podurilor în stare de funcționare indică, pe lângă costurile și materialele utilizate, o ierarhizare a amenajărilor discutate, a drumurilor, dar și a așezărilor. Registrele de cheltuieli ale orașelor germane reprezintă categoria de surse care permite cele mai solide estimări ale densității podurilor în teritorii mai restrânse pentru perioada de final a Evului Mediu.

O CRIMĂ, UN PROCES ȘI O DESTITUIRE. DISPUTELE UNOR OFICIALI TRASILVĂNENI DIN BANATUL DE CARANSEBEȘ ȘI LUGOJ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVI-LEA

Adrian Magina

Rezumat. Documentul unui proces din anul 1577 ne oferă posibilitatea de a investiga disputele dintre doi oficiali a banatului de Caransebeș-Lugoj. Fostul ban, Ștefan Tompa, era acuzat că a instigat la uciderea lui Andrei Literatul de Diviciori. Depozițiile venite din partea acuzării și a apărării indică o serie de animozități între cei doi, datorate controlului de putere și a intereselor personale. Dincolo de cadrul oficial, regăsim o lume care e implicată în comploturi, pâne și răzbunări, aspecte ce în final au degenerat în crimă. Asasinarea lui Andrei literatul s-a adăugat la destulele rapoarte nefavorabile sosite la curtea princiară în privința banului Ștefan Tompa. Deși nu cunoaștem finalitatea procesului și urmările sale legale, întrucât partea finală din documentul invocat (redat în anexă) lipsește, Ștefan Tompa a fost

destituit din funcție, posibila implicare în asasinat contribuind, fără îndoială, la acest aspect. În lumina acestui document, profilul oficialilor principatului, în special din zona de frontieră a banatului, pare departe de a fi unul ideal, fiind bazat mai degrabă pe stimuli emotivi decât animat de rațiunea de stat.

„...RĂMASE ÎMPREUNĂ CU CURTEA SA MAI MULT DECÂT
ÎNGĂDUISERĂ PRIVILEGIILE ȘI OBICIEIURILE CLUJULUI.” REFLECȚII DESPRE
POLITICA RELIGIOASĂ ȘI CEA PRIVIND STĂRILE A LUI GABRIEL BÁTHORY

Edit Szegedi

Rezumat. Pornind de la o consemnare din anul 1610 a cronicarului clujean Bálint Segesvári despre șederea lui Gábrriel Báthory și a anturajului său peste perioada permisă de privilegiile orașului, studiul de față își propune, pe de o parte, să sublinieze rolul Clujului ca prolog și epilog al ocupării Sibiului și transformarea orașului în reședință princiară – faptă considerată punctul de turnură al politicii principelui -, iar pe de altă parte, să integreze politica lui Gabriel Báthory față de Sibiu și Cluj într-un proces care începuse înainte de Gabriel Báthory și care a fost continuat de urmașii săi, în principal de Gabriel Bethlen și Gheorghe Rákóczy I., de a simplifica structura politica și confesională a Principatului prin dispariția *de facto* a secuilor ca actor politic de sine stătător, ca și prin subminarea sistemului religiilor recepte. Abordând constatările și sugestiile lui Meinolf Arens și Ildikó Horn privind necesitatea integrării politicii lui Gabriel Báthory în contextul absolutismului timpuriu, respectiv necesitatea de a cerceta în interconexiune politica principelui față de secui și sași, studiul de față analizează relația contradictorie dintre Clujul unitarian și principele reformat, felul în care Gabriel Báthory instrumentalizează politic și militar propria confesiune schimbătoare, apoi prezintă politica ambivalentă a principelui față de secui, care pe de o parte repune forța militară a secuilor, pe de altă parte, crează noi relații de putere prin care continuă politica antecesorilor săi de a dezintegra națiunea secuilor.

POLITICA ABSOLUTISTĂ A HABSBURGILOR ÎN DOMENIUL MINERITULUI ȘI AL
SĂRII DIN TRANSILVANIA

Marinel Ovidiu Koch-Tufiș

Rezumat. Mineritul și exploatarea sării rămân în continuare și în timpul stăpânirii habsburgice unele dintre cele mai importante ramuri economice ale Transilvaniei, care aduceau importante venituri pentru stat. Măsurile luate de către Habsburgi pentru dezvoltarea mineritului și a exploatării sării în Principat se confruntă, în comparație cu alte ramuri economice ale țării, cu o rezistență mai redusă din partea stărilor privilegiate transilvănene. Cauza constă în primul rând în faptul că exploatarea minereurilor și, în special, a celor de aur și argint, precum și exploatarea sării erau monopol princiar. Măsurile luate de Curtea veneză, care vizau în primul rând eliminarea decalajului de dezvoltare dintre mineritul și exploatarea sării în Transilvania în comparație cu nivelul ridicat atins de aceste activități economice în Europa Centrală, aceasta ca o condiție indispensabilă pentru sporirea veniturilor statului, au

fost foarte diferite. Este vorba de măsurile vizând reorganizare administrativă a mineritului și a exploatării sării în Principat, de introducerea în Transilvania a legislației miniere din provinciile ereditare ale monarhiei habsburgice cu tradiție în minerit, de transferul în Principat de tehnologie și de metode moderne de exploatare a minereurilor din provinciile habsburgice din Europa Centrală cu tradiție în minerit, de organizarea de acțiuni de prospectare a rezervelor de minereuri și, nu în ultimul rând, de alocarea de mijloace financiare pentru efectuarea unor importante lucrări de investiții la minele și exploatările de sare transilvănene. Importante au fost și măsurile referitoare la stabilirea modului în care minele și exploatările de sare vor fi exploatare, precum și politica socială a Curții vieneze față de cei implicați în aceste importante activități economice. Deoarece arendarea minelor și exploatărilor de sare la importanți investitori va conduce, la începutul stăpânirii habsburgice în Transilvania, la pierderi financiare pentru fiscul imperial, Curtea din Viena se hotărăște să exploateze și să comercializeze sarea transilvăneană în regie proprie. Această formă de exploatare va fi folosită de Habsburgi frecvent și la exploatările miniere, în special la minele de aur și de argint, precum și la minele de fier, care aparțineau fiscului imperial; celelalte exploatări miniere vor fi arendate la investitori privați, respectiv la asociațiile de concesionari mineri.

Politica Curții vieneze față de cei implicați în mineritul și exploatarea sării transilvănene se caracterizează, printre altele, și prin transferul în Principat de funcționari și specialiști mineri din provinciile vestice ale Monarhiei cu tradiție în minerit. Aceștia au servit nu numai la modernizarea exploatărilor de minereuri și de sare transilvănene după modelul celor din provinciile habsburgice amintite mai sus, ci și la subordonarea acestor importante activități economice la interesele Curții vieneze. O caracteristică a politicii Habsburgilor referitoare la mineritul și exploatarea sării în Transilvania constă, în comparație cu Banatul, nu în efectuarea unor importante acțiuni de colonizare de lucrători mineri, ci în confirmarea vechilor privilegii ale lucrătorilor mineri autohtoni, respectiv în acordarea de noi privilegii. Aceștia beneficiază, de asemenea, și de unele avantaje fiscale, cum ar fi reducerea sau chiar scutirea de impozite. Cele mai importante bogății minerale ale Transilvaniei sunt, în primul rând, minereurile de aur și argint și, de asemenea, sarea. Un rol important îl au și minereurile de fier. Producția de mercur a fost în secolul al XVIII-lea modestă. Mineritul și exploatarea sării se dezvoltă în Transilvania continuu sub stăpânirea habsburgică. La un adevărat salt cantitativ și calitativ se ajunge însă ca urmare a măsurilor întreprinse de Maria Theresia. Între anii 1758 și 1767 s-a produs în medie anual o cantitate de 1.010 mărci de aur și 444 mărci de argint. Producția anuală de fier este estimată în perioada anilor 1762–1771 la circa 17.000 centenari. Cantitatea de mercur obținută în anul 1768 a fost de numai circa 25 de centenari. Producția de sare a Transilvaniei a fost foarte ridicată. În anul 1780 a fost exploatată de exemplu o cantitate de sare apreciată la 1,33–1,43 milioane de centenari. Veniturile rezultate din exploatarea minereurilor și a sării au constituit pentru Habsburgi a doua sursă de venituri din Transilvaniei după impozitul plătit de locuitorii țării. Suma obținută de fiscul imperial în anul 1771 numai din valorificarea minereurilor transilvănene se cifrează la 689.000 guldeni (florini). Venitul net al fiscului imperial rezultat din procesul de exploatare și de prelucrare a minereurilor crește de la suma de 152.291 guldeni (florini) în anul 1761 la peste 200.000 guldeni (florini) în anul 1772. De asemenea, sporesc și veniturile obținute de Habsburgi din comercializarea sării transilvănene, de la suma de 67.000 guldeni (florini) în anul 1767, când prețul sării în Ungaria (unde se comercializa o cantitate importantă a sării exploatare în Transilvania) a fost foarte scăzut, la suma de 250.000 guldeni (florin) în anul 1795. Cu toate măsurile amintite mai sus luate de Curtea vieneză pentru dezvoltarea mineritului și a

exploatării sării în Transilvania, aceste importante ramuri economice nu reușesc să atingă nivelul tehnologic din provinciile habsburgice din Europa Centrală cu tradiție în minerit. Acest decalaj tehnologic se observă în special la minele transilvănene care au fost exploatate de asociațiile de concesionari alcătuite din lucrători mineri, asociații, care nu dispuneau de importante resurse financiare.

PERMEABILITATEA GRANIȚELOR: REDACTAREA TESTAMENTELOR ROMÂNEȘTI ÎN CADRUL SCAUNULUI DE LA SIBIU, ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Oana Sorescu-Iudean

Rezumat. Studiul urmărește modul în care testamentele românești realizate în scaunul Sibiu în secolul al XVIII-lea au fost realizate, atât din perspectiva circumstanțelor în care acestea au fost scrise, cât și din cea a tipurilor de actori istorici care au intermediat acest proces de translație a nevoilor și cererilor specifice ale populației românești. Această privire de ansamblu asupra anumitor tipuri de limbaj care apar în aceste documente a servit la a reliefa faptul că granițele juridico-administrative dintre oraș și sat, și dintre mediul administrativ sășesc și testatorii români puteau într-o anumită măsură să fie caracterizate drept permeabile, sugerând interferențe în viața de zi cu zi a comunităților etnice, în general privite ca antagonice. Studiul subliniază necesitatea unei abordări comparative, incluzive, în tratarea documentelor seriale de secol XVIII, având în vedere similaritățile structurale și funcționale profunde ale acestora, indiferent de proveniență.

ÎNCEPUTURILE METALURGIEI LA REȘIȚA – O NOUĂ ABORDARE

Costin Feneșan

Rezumat. Deoarece vechea arhivă a Uzinelor de la Reșița a fost distrusă în întregime în timpul revoluției din 1848-1849, iar partea covârșitoare a vechii arhive a Direcției Miniere Bănățene a fost „valorificată” în anii '20 ai secolului al XX-lea, în mod cu totul iresponsabil, ca maculatură, fondul *Münz- und Bergwesen* păstrat la Hofkammerarchiv din Viena rămâne izvorul aproape exclusiv pentru a putea reconstitui începuturile metalurgiei fierului la Reșița. Bibliografia de specialitate apărută până acum este de prea puțin folos, deoarece ne oferă informații cel mai adesea disparate, care nu înlesnesc o redare corectă a succesiunii evenimentelor și nicio înțelegere a contextului în care s-au desfășurat. Începuturile metalurgiei la Reșița merită însă cu atât mai mult o nouă abordare, cu cât reprezintă unul dintre ultimele proiecte din Banat realizate în spiritul mercantilismului. După războiul austro-turc din 1738-1739 și răscoala românilor bănățeni din 1738, Uzinele de fier de la Bocșa împreună cu uzina-filială de la Luncani, cele care îi asiguraseră până atunci Banatului necesarul de produse din fier, se aflau în ruină. După reconstruirea lor sub conducerea maistrului minier superior Bartholomäus von Hehengarten, producția de la Bocșa (uzina de la Luncani a fost abandonată în 1749 în urma condițiilor locale defavorabile) a crescut în mod constant datorită comenzilor de muniție ale Consiliului Aulic de Război (*Hofkriegsrat*). Din

dorința de a recupera sumele consistente de bani pe care le investise în reconstruirea Uzinei Bocșa, Camera Aulică pentru Monetării și Minerit (*Hofkammer in Münz- und Bergwesen*) a arendat-o în 1752, pe o perioadă de zece ani, lui Johann Michael von Brandenburg, viitor consilier al Administrației Banatului imperial și maistrului minier superior Johann Peckh. În anul 1761 Brandenburg a extins Uzina Bocșa pe cheltuieli proprii, astfel că aceasta era formată din Uzina *Floriani* (un cuptor înalt, o formărie, două forje pentru bare de fier și o fierărie pentru potcoave) și Uzina *Nepomuceni* (un cuptor înalt, o formărie, o forjă pentru bare de fier, două forje pentru fier de unelte și un cuptor cu brâu). În suburbia Fabric a Timișoarei lucra o forjă și o fierărie pentru potcoave și cuie, care își procurau materia primă de la Bocșa. Comenzile constante de muniție ale Consiliului Aulic de Război pe seama cetăților Timișoara, Arad, Petrovaradin, Brod, Esseg (Osijek) și Gradiška îi ofereau Uzinei Bocșa o piață de desfacere sigură pentru produsele sale principale. Pornind de la această împrejurare, Camera Aulică pentru Monetării și Minerit – care prelungise în 1763 contractul de arendă cu Brandenburg până la 31 martie 1769 – s-a gândit să preia în regie proprie exploatarea Uzinei Bocșa și să o extindă sau să construiască o uzină nouă la Reșița în cazul în care prospecțiunile după minereu de fier ar fi avut rezultatul dorit. Cu acest prilej, reținerile consilierului minier și vicecomitelui Cămării Miniere de la Schemnitz (*Banská Štiavnica*) Bartholomäus von Hehengarten, care cunoștea ca nimeni altul minieritul și metalurgia din Banat, par să nu fi fost luate în seamă. De altfel, Brandenburg avusese de grijă să stimuleze la Viena dorința de obținere a unui câștig ușor și rapid. La Direcția Minieră Bănățeană, consilierii minieri Franz Xaver Wöginger și Christoph Traugott Delius s-au impus ca susținători convinși ai construirii noii uzine de la Reșița. Potrivit cu raportul lor din aprilie 1769, acolo ar fi urmat să se ridice două furnale înalte în același timp cu extinderea corespunzătoare a Uzinei Bocșa, un proiect care s-a bucurat de aprobarea împărătesei Maria Tereza. După dezbateri aprinse cu privire la costul lucrărilor, s-a hotărât ca la Reșița să fie construite două furnale înalte, o forjă de finisare, două forje pentru bare de fier și două forje pentru fier de unelte; la ridicarea unui al treilea furnal înalt s-a renunțat. Pentru a putea evalua cât mai corect situația de la Bocșa și Reșița, acolo au fost trimiși, la ordinul împărătesei, consilierul minier Franz Xaver Schöner (aprilie-mai 1769) și Bartholomäus von Hehengarten, vicecomitele Cămării Miniere de la Schemnitz (august-septembrie 1770). În urma punctelor de vedere formulate de aceștia, s-a hotărât până la urmă construirea la Reșița a două furnale înalte, a unei forje pentru bare de fier și a unei forje de finisare. Lucrările de construcție au început la 1 noiembrie 1769 sub conducere lui Wöginger, Delius și Joseph Desiderius Redange, maistrul minier de la Dognecea. Atunci când construirii noii uzine părea să nu-i mai stea nimic în cale, a căzut ca trăsnetul, în ianuarie 1770, memoriul administratorului de atunci al forjei de la Bocșa, Adam Johann Rösch, și a chirurgului de acolo, Johann Matsch. Aceștia se ofereau să construiască la Bocșa, pe cheltuială proprie, un al treilea furnal înalt în locul uzinei de la Reșița, urmând să-l preia în arendă pe opt ani împreună cu celelalte două furnale înalte, modernizate la rândul lor. Observațiile de ordin tehnic deosebit de pertinente ale lui Wöginger și Delius, dar mai cu seamă referatul nimicitor redactat de consilierul minier Schöner, i-au demascat pe Rösch și Matsch ca pe niște speculanți ordinari, care își urmăreau doar interesul propriu, în vreme ce soluția tehnică propusă de ei era socotită o adevărată absurditate. Între timp lucrările la furnalele înalte de la Reșița progresaseră mult, existând chiar speranțe de a putea fi inaugurate încă în vara târzie sau toamna anului 1770. Prăbușirea zidului de protecție de la bazinul de apă, dar mai cu seamă îmbolnăvirile de friguri a mai multor muncitori, au amânat totul pe anul următor. În fine, la 3 iulie 1771, furnalele înalte *Josephus* și *Franciscus* și-au început activitatea la Reșița. Cei dintâi metalurgiști au fost aduși de la Uzina Bocșa, alții au venit din Boemia (de la Zbirow) pe cheltuiala fiscoșului minier. În primul an de funcționare, la Uzina Reșița s-au produs 2.443 centenari 68 livre fier brut și fontă și 165 centenari 35 livre fier pentru unelte, fiind obținut un venit net de 4.721 florini 34 creițari. În 1776 la Reșița,

subordonată până atunci Oficiului fierului de la Bocșa, s-a înființat un Oficiul al fierului distinct. Până în anul 1775 atât uzinele de la Bocșa cât și cele de la Reșița au înregistrat o ascensiune constantă. Apoi însă, în urma scăderilor comenzilor de muniții, a urmat până în 1782 un declin lent dar la fel de constant, care a atins apogeul în 1785. Abia după ce Franz Joseph Müller von Reichenstein a introdus în anii 1798-1800 proceduri metalurgice moderne, Uzina Reșița a cunoscut un nou avânt.

ISTORIA FEMEILOR – SUBIECT AL PUBLICISTICII ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA)

Georgeta Fodor

Rezumat. Prezentul studiu analizează contextul și motivele care au determinat editorii principalelor publicații periodice românești să publice eseuri sau articole circumscrise tematic istoriei femeilor. De asemenea, cercetarea se concentrează asupra măsurii în care acest gen de articole este sau nu parte din dezbaterile asupra rolului și statutului femeii în societate, care, în epoca respectivă, face parte dintre principalele subiecte abordate de către gazetarii români. Studiul prezintă două nivele de analiză: primul se concentrează pe cercetarea studiilor de istoria femeii sau trimiterele la personalități feminine din trecut scrise de către femei, în timp ce al doilea nivel este concentrat asupra istoriei femeilor din perspectiva autorilor bărbați. Ele sunt precedate de o scurtă introducere care încearcă să determine viziunea despre istorie a autorilor bărbați și femei, deopotrivă, precum și importanța care este acordată acestora în contextul general al problemei naționale. Din punct de vedere documentar, cercetarea are la bază principalele ziare românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea dată fiind tocmai importanța acestora în contextul mai general al efortului depus de intelectualii români de a „construi” națiunea română după imperativele naționale și cele impuse de modernizarea - ce se dorește a fi una controlată - dar acceptată ca necesară a societății românești. Presa a fost folosită ca mijloc de formare și diseminare a idealurilor societății în curs de prefacere, în plus ea reprezintă unul dintre mediile în care femeile sunt prezente active în susținerea revendicărilor sexului lor. Dintre publicațiile care stau la baza studiului remarcăm: Amiculu Scolei, Familia, Amiculu Familiei. Transilvania etc. Selectarea acestora a ținut cont de mai mulți indicatori: tipul publicației - laică sau ecleziastică; publicul țintă - masculin și/sau feminin; criteriul tematic - politic/cultural/educativ.

STRATEGII ELITARE DE CONSTRUCȚIE NAȚIONALĂ LA MINORITĂȚILE DIN UNGARIA DUALISTĂ: ABSOLVENȚII DE STUDII DE DREPT SUSȚINUȚI DIN FONDURILE GRĂNICEREȘTI NĂSĂUDENE

Ovidiu Emil Iudean

Rezumat. Studiul urmărește analizarea fenomenului acordării de burse pentru studenții români din Ungaria dualistă de către Fondurile Grănicerești Năsăudene. Scopul principal al cercetării vizează identificarea mecanismelor de acordare a bursei și sistematizarea informațiilor cu privire la acest grup de indivizi care au fost susținuți financiar pe perioada studiilor în centrele universitare europene, urmărind atât proveniența acestora cât și parcursul lor profesional ulterior. Cuantificarea gradului de absorbție a acestui nou-

constituit grup elitar în structurile instituționale publice și private după încheierea studiilor reprezintă o modalitate nouă de a evalua succesul acestui efort strategic colectiv al elitei românești.

CĂRBUNELE – RESURSA MINERALĂ CU ROL DETERMINANT ÎN FORMAREA COMPLEXULUI INDUSTRIAL AL VĂII JIULUI

Mircea Baron

Rezumat. Trei sunt factorii care au contribuit, odată cu pătrunderea în spațiul transilvănean a revoluției industriale, la renașterea social-economică a spațiului agro-pastoral al Văii Jiului, și transformarea sa, cu ultimul sfert al secolului XIX și începutul secolului XX, într-un centru industrial, capabil să contribuie la drumul spre modernitate al regiunii din care făcea parte: un zăcământ de cărbune care s-a dovedit consistent, și un mineral cu calități fizico-chimice care îl făceau apt pentru a fi folosit în diverse ramuri ale economiei, inclusiv pentru încălzitul casnic și industrial; capitalul bancar și industrial, care a investit pentru dezvoltarea unui minerit industrial și modern în Valea Jiului; oamenii care au venit să lucreze în această regiune. Vom încerca să explicăm în studiul nostru, modul cum s-a decelat, în timp, prin cercetare geologică, prospectare și explorare, structura geologică a Văii Jiului și, implicit, a zăcământului de cărbune de aici, în același timp cu preocuparea de a stabili compoziția fizico-chimică a cărbunelui și așezarea sa într-o anumită clasificare. Au fost elemente absolut necesar de clarificat, pentru a înțelege cum trebuie început și, mai ales, care sunt perspectivele, în timp, ale regiunii.

CONSIDERAȚII PRIVIND VIAȚA ȘI ACTIVITATEA UNUI MARE BĂNĂȚEAN: AVRAM IMBROANE (1880-1938)

Răzvan Mihai Neagu

Rezumat. Avram Imbroane a fost o personalitate exponențială a Banatului de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. El a avut o pregătire intelectuală de excepție și a studiat în nu mai puțin de șase centre universitare europene: Budapesta, Cernăuți, Berlin, München, Poznań și Wrocław. A fost implicat activ în mișcarea națională a românilor din Transilvania și Banat, aducându-și prețioasa contribuție la realizarea Marii Uniri. În timpul Primului război mondial a fost nevoit să se refugieze din Austro-Ungaria în România în anul 1914. Avram Imbroane a susținut unirea necondiționată a Transilvaniei și Banatului cu România și a promovat aceste idei la București, precum și în rândul prizonierilor români din Transilvania și Bucovina în Rusia. În anul 1918 a revenit în Banat și a luat parte la lupta pentru unire. Imbroane a participat la Marea Adunare Națională de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia, unde s-a decis unirea Transilvaniei cu România. În perioada interbelică, Imbroane a ales cariera politică. El și-a înființat propriul partid Uniunea Națională din Banat și a făcut parte din primul parlament al României Mari în anul 1919. Avram Imbroane a avut o carieră politică zbuciumată, a trecut la Partidul Poporului condus de generalul Alexandru Averescu, iar apoi la Partidul Naționalist-Democrat al lui Nicolae Iorga.

În cele din urmă, în anul 1925, ilustrul bănăţean s-a alăturat Partidului Naţional Liberal, al cărui membru a fost până la moarte. Cele mai importante demnităţi publice pe care le-a deţinut Imbroane au fost cele de vicepreşedinte al Camerei Deputaţilor şi secretar general în cadrul Ministerului Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor. În ultimii săi ani a fost implicat în conducerea unor societăţi comerciale şi bănci din Banat, dar s-a dedicat şi operelor de binefacere mai ales în domeniul educaţiei şi culturii. De asemenea, Imbroane a fost un susţinător al drepturilor românilor din Voivodina.

ASPECTE DIN ISTORIA CEASORNICELOR DE TURN FABRICATE LA ORADEA, DIN PERSPECTIVA RECLAMELOR DIFUZATE ÎN PRESA LOCALĂ DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Ronald Hochhauser

Rezumat. Prezentul studiu referitor la ceasornicele de turn este încununarea cercetărilor proprii. Unele dintre ele au fost prezervate şi păstrate posterităţii din iniţiativa proprie a unor persoane sau instituţii, precum cele de la Palatul Primăriei, Biserica reformată din Olosig, Catedrala ortodoxă „Adormirea Maicii Domnului”, Biserica reformată din Episcopia Bihorului şi Catedrala greco-catolică „Sfântul Ierarh Nicolae” – enumerate în ordinea adaptării funcţionării lor la exigenţele contemporane. Altele au fost date uitării din necunoaştere sau nepăsare pentru valorile trecutului, precum cele de la Biserica romano-catolică „Sfântul Ladislau”, Biserica romano-catolică „Pogorârea Sfântului Duh” şi Biserica reformată din Oraşul Nou. De această dată ne-am propus tratarea istoriei a trei dintre aceste minunăţii ale tehnicii şi creativităţii umane, dar şi a altora, pe care, deocamdată, nu le-am întâlnit în oraş pe parcursul cercetărilor noastre, din perspectiva câtorva anunţuri publicitare, difuzate de așa-zisa „pagină a patra” a ziarului romano-catolic de limba maghiară din epocă, „Tiszántúl” (a se vedea figurile inserate în lucrare). După cum bine se cunoaște, publicitatea se număra printre secretele unei afaceri de succes. De-a lungul timpului, aceasta s-a dovedit a fi un instrument eficace de creare de imagine, ingenios şi excentric, garant al creşterii vânzărilor şi dobândirii de popularitate, în aceeaşi măsură, de manipulare a maselor largi, în orice domeniu a fost aplicată. Analiza amănunţită a tipăriturilor, aparent fără valoare, oferă posibilitatea descoperirii unor aspecte, nu neapărat cunoscute până în prezent, care pot completa tabloul format despre: situaţia financiară, gusturile, preferinţele şi opţiunile societăţii din epocă; stadiul de evoluţie a ramurilor economiei şi serviciilor de turism; diversitatea mărfurilor şi serviciilor oferite, reprezentate inclusiv grafic destul de sugestiv pentru a forma o imagine echitabilă a standardului tehnic specific perioadei; simţul estetic al unor oameni de afaceri şi, nu în cele din urmă, perseverenţa acestora de a apela la publicitate. Pornind de la aceste considerente şi în concordanţă cu propunerea noastră, lucrarea de faţă aduce în atenţie patru oferte comandate de două firme de lăcătuşerie şi orologerie cu activitate susţinută: Atelierul de lăcătuşerie şi orologerie „Mezey Dezső” – trei reclame; Fabrica de orologii „Sarkady şi Szánthó” – o reclamă. Cele patru texte asociate şi cu parte grafică sunt redactate în conformitate cu sistemul de scriere din epocă, pe alocuri cu greşeli de tipar. În fiecare caz, descrierea este însoţită şi de o interpretare a noastră.

FRONTUL TRANSILVĂNEAN AL MARELUI RĂZBOI REFLECTAT ÎN MEMORIALISTICA SAŞILOR ARDELENI

Mircea-Gheorghe Abrudan

Rezumat. Intrarea României în Primul Război Mondial a deschis un front nou la nord și est de Munții Carpați, unde armata română a desfășurat operațiuni militare în scopul cuceririi Transilvaniei. Declarația de război a României a provocat panică în rândul populației săsești și ungurești, declanșând evacuarea acestor etnii din fața armatelor române. Studiul ilustrează felul în care diferiți civili și militari sași au trăit în vremea confruntărilor armate și a „ocupației românești”. Textele analizate oferă detalii referitoare la viața cotidiană a populației din spatele frontului, la exodul și refugiul unor civili înspre interiorul Ungariei, la manevrele militare românești și germane din Transilvania. Armata română a fost percepută în mod diferit de sași, care au învinuit dușmanul năvălitor de diferite abuzuri săvârșite direct sau indirect prin tolerarea jafurilor petrecute în teritoriile ocupate. Pe de altă parte, diferiți reprezentanți ai clerului săsesc au descris cu mai multă detașare evenimentele, arătând că decăderea morală a celor din spatele frontului s-a întâlnit în rândul tuturor naționalităților transilvănene.

PRELIMINARILE UNEI SCINDĂRI DINAINTE ANUNȚATE – CHESTIUNEA BANATULUI ÎN FAȚA CONSILIULUI SUPREM (31 ianuarie 1919)

Ionela-Felicia Moscovici

Rezumat. Dacă înainte de intrarea în război a României în 1916 se punea problema eliberării Banatului de sub dominația austro-ungară pentru a putea fi integrat în teritoriul național românesc, după război provincia se va confrunta practic cu o altă ocupație, militară sârbească, în condițiile în care se proclamase ca reîntregită, împreună cu Transilvania, patriei naționale. Cu promisiunea unui partaj (sârbo-român), cu realitatea unei ocupații militare (sârbe), cu speranța unei provincii întregi (române), așa începe pentru Banat „pacea pariziană”. Această chestiune teritorială a fost înscrisă pe 31 ianuarie pe agenda Consiliului Suprem, forul decizional al Conferinței de Pace de la Paris, cu ocazia audierii delegațiilor române (Ion I.C Brătianu) și sârbe (Nikola Pašić, Anté Trumbić și Milenko Radomar Vesnić). Cazuistica Banatului este abordată sub toate aspectele: istorice, geografice, strategice, demografice, etnice, etice, perspective de pe poziții contradictorii, Brătianu căutând sprijin în tratatul de alianță din 1916 și fără a fi dispus la concesi, iar delegații sârbi afirmând disponibilitatea unui compromis: împărțirea provinciei.

DEZVOLTAREA EXPLOATĂRILOR CARBONIFERE DE LA SOCIETATEA „UZINELE DE FIER ȘI DOMENIILE REȘIȚA” ÎNTRE ANII 1919–1929. RECALCULAREA PRODUCȚIEI DE CĂRBUNE CONFORM SISTEMULUI DE CONTABILITATE SECRETĂ

Ludovic Báthory

Rezumat. Societatea „Uzinele de Fier și Domeniile din Reșița” reprezenta cel mai mare complex minier și industrial din România interbelică. Între anii 1919–1928, producția raportată de cărbune a Societății Uzinele de Fier și Domeniile Reșița a crescut de la 170.493 t, obținută cu ajutorul a 4.393 muncitori, la 243.400 t, extrasă de 3.188 mineri, atingând un

randament de 77,98 t/an. Cu toate acestea, nu a reușit să realizeze performanța din anul 1913, când s-au obținut 374.168 t de cărbune de către 3.603 mineri, randamentul anual fiind de 103,84 tone. Producția maximă raportată din anul 1928 reprezenta doar 65% din cantitatea antebelică, iar randamentul doar 75%. Cercetarea atentă a contabilității secrete denotă însă o producție anuală mai mare cu câte 150.000–160.000 t decât cea raportată. Dacă adăugăm această cantitate la producția raportată în anul 1928, reiese că s-au obținut 403.818 t extrase de 3.181 muncitori. Prin urmare, în anul 1928 producția recalculată depășește cu 7%, iar randamentul anual cu 22% nivelul antebelic. Aceste performanțe reale au fost obținute cu ajutorul perfecționării utilajelor de extracție, iar în acest scop au fost investite sume însemnate de bani, calculate de autor pe baza registrelor contabile confidentiale ale Societății. Trebuie precizat că suma investită reală era cu mult mai mare, conform datelor din arhiva secretă, decât cea înscrisă în bilanțuri.

PROPRIETĂȚILE BUCUREȘTENE ALE SOCIETĂȚII „UZINELE DE FIER ȘI DOMENIILE REȘIȚA” (1920–1948)

Dragoș-Lucian Țigău

Rezumat. După unirea Banatului cu România în anul 1918, vechea Societate privilegiată cezaro-crăiască de căi ferate ale statului austriac a fost preluată de autoritățile românești. În 1920 s-a creat Societatea „Uzinele de Fier și Domeniile Reșița” care a continuat activitatea industrială și a preluat averea celei austriece. Sediul noii societăți a fost stabilit la București. Între anii 1920 și 1945 au fost cumpărate zece imobile (case și terenuri) în Capitală. Ele au servit ca sedii administrative și ca locuințe pentru angajați. Parcela de pe malul lacului Floreasca a fost cumpărată în 1942 cu scopul de a fi amenajată ca bază de agrement pentru salariați. Valoarea patrimoniului a fost dată de amplasamentul și întinderea terenurilor, dar mai ales de mărimea și utilitatea clădirilor. În 1948, uzinele și proprietățile societății au fost preluate în totalitate de către statul comunist.

ASPECTE PRIVIND EVOLUȚIA TURISMUL ÎN STAȚIUNEA BĂILE HERCULANE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Laurențiu Ovidiu Roșu

Rezumat. După mai bine de un mileniu și jumătate de uitare și părăsire, Valea Cernei, redescoperită în secolul al XVIII-lea de austrieci, revine la viață, ca o vale minunată a nimfelor și a zânelor, în accepțiunea împărătesei Sissi și ajunge cea mai importantă stațiune de pe continent, în viziunea augustului său soț, Franz Iosef, care o vizitează în anul 1852.

Băile Herculane devin un punct de reper pentru protipendada europeană în secolul al XIX-lea. În prima jumătate a veacului următor, stațiunea intră în cadrul României și își menține locul important între stațiunile balneo-climaterice din zonă, fiind vizitată de capete încoronate, de miniștrii, militari, înalți ierarhi, oameni de litere, de cultură, de muzică, dar și de oameni simpli, interesați de proprietățile vindecătoare ale izvoarelor termale.

Turismul în stațiune are de suferit în perioada Marelui Război și în anii imediat următori, dar apoi își revine, numărul vilegiaturiștilor ajungând, și chiar depășind, în perioada interbelică, numărul celor care au vizitat-o înainte de Primul Război Mondial.

MODA SUB SPECTRUL PUBLICISTICII INTERBELICE TIMIȘORENE

Minodora Damian

Rezumat. Provenită etimologic de la rădăcina cuvântului indo-european *muid*, moda se poate defini empiric ca un mecanism complex, ce evidențiază modul în care civilizația are capacitatea de a deprinde tendințele generate de factorii motrici ai societății. Unul dintre factorii promotori ai acestui fenomen l-a constituit presa scrisă. Redactate în formate facil manevrabile și ușor de citit, oriunde și oricând, gazetele timișorene ale vremii alocau spații generoase în arhitectura de paginație, în special spoturilor publicitare dar și articolelor temeinic documentate, prin care se puneau sub lumina tiparului elementele esențiale ale spațiului modelistic. Cercetarea prezintă urmărește să exploreze interacțiunea modei cu societatea interbelică timișoreană, analizând pas cu pas fiecare entitate definitorie a acesteia. Această analiză se bazează cu preponderență pe datele extrase din materialele publicitare și din articolele despre modă, înglobate în arealul gazetăresc interbelic timișorean, precum ziarele *Nădejdea*, *Voința Banatului*, *Vestul* și *Fruncea*, ziar ce dedică un spațiu amplu modei, intitulat Pagina Femeii. Prin prisma tendințelor diversificate, modul de expunere al îmbrăcămintei era diferit, atât din punct de vedere geografic, cât și în funcție de clasa socială. Păstrând firul tradiției, moda conservatoare a portului popular își găsea încă rezonanțele în mediul rural, în special la persoanele vârstnice. Finalizarea conflictelor militare ale Primului Război Mondial a produs o reală emulație asupra creativității stilistilor, astfel ia naștere stilul vestimentar Art Nouveau, ce a convers către forme organice, propunând idei despre percepția naturală, ce aduc în prim plan compoziții abstracte și suprarealiste. În sfera modelistică, perioada interbelică a înglobat dese modificări sesizabile, cum ar fi scurtarea rochiilor către trei-sferturi sau chiar până la genunchi, poziționarea taliei în cădere peste șolduri și folosirea în confecționarea rochiilor a materialelor subțiri sau transparente. Căderea bursei din New York de pe Wall Street din 1929, și în special consecințele imediate, ce ating problematica reducerii salariilor și creșterea exponențială a ratei șomajului, a condus la fenomenul în care forța de muncă se reorientează către meșteșugurile manuale, precum tricotajul casnic. Alt meșteșug evidențiat în acea perioadă era croitoria. Prin urmare, existența numeroaselor ateliere de croitorie de calitate superioară, ridică rangul croitorului de la un simplu executant al hainei la un adevărat estet, plasându-l în societate la același nivel cu doctorul sau avocatul, transformând astfel croitoria într-o veritabilă artă. Modelarea gustului și perceperea modei ca o formă independentă de exprimare erau argumentele solide în combaterea conceptului de stratificare socială și uniformizare, apărut pe ideologii tradiționaliste. Prin emanciparea bazată pe schimbarea modului de exprimare vestimentară se deschidea viziunea oamenilor asupra modului de comunicare, încercându-se demitizarea prejudecăților referitoare la legătura îmbrăcămintă-caracter. Toate aceste aspecte converg expres către expunerea Timișoarei ca o metropolă în care preocuparea cotidiană, din ce în ce mai frecventă, în special în rândul femeilor, era etalarea armonioasă a nurilor și cultul pentru estetica aspectului exterior.

ACTIVITATEA BĂNCILOR DIN JUDEȚUL CARAȘ ÎN ANII 1944-1948

Eusebiu Narai

Rezumat. În perioada postbelică, controlul statului s-a instituit treptat asupra tuturor ramurilor economiei naționale. În opinia guvernului Groza era necesară, mai mult ca oricând, trecerea sistemului bancar românesc sub controlul exclusiv al statului. Au fost adoptate o serie de măsuri, în această direcție: etatizarea B.N.R. (decembrie 1946); reorganizarea băncilor populare (iunie 1947); *Legea pentru controlul utilizării creditelor* (iulie 1947); reforma monetară (august 1947); naționalizarea principalelor mijloace de producție, inclusiv băncile (iunie 1948); înființarea Comisiei de Stat a Planificării (iulie 1948); decretul nr. 197 pentru dizolvarea și lichidarea întreprinderilor și instituțiilor de credit (august 1948); decretul nr. 320 de organizare a Băncii Republicii Populare Române — Bancă de Stat, noua denumire a B.N.R. (decembrie 1948). Prin decretul de organizare, Băncii Republicii Populare Române - Bancă de Stat i-au fost atribuite funcții de bancă socialistă, cu rol central în sistemul bancar, având ca principale sarcini: reglementarea circulației bănești, creditarea economiei naționale, organizarea decontărilor și plăților în economie. Deciziile guvernamentale au afectat puternic și băncile din județul Caraș, care se bucurau de un anumit prestigiu în zonă, dovedindu-se de un real folos pentru relansarea economiei cărășene după criza economică. În anii 1945-1946 se consemnează lichidarea mai multor bănci din Caraș, care nu vor mai fi menționate în *Buletinul Oficial Bancar* din această perioadă. În perioada amintită, Banca Comercială și Industrială din Oravița rămâne cea mai renumită societate bancară din zonă. În 1945, în județul Caraș era confirmată existența a încă două bănci reprezentative: banca *Oravițana* din Oravița și banca *Berzava* din Reșița. În cursul anului 1945, bănci mai importante funcționau în mai multe localități cărășene: Vărădia, Bocșa Montană, Sasca Montană etc. În anul 1946, majoritatea băncilor cărășene au procedat la majorarea capitalului social, măsură necesară pentru evitarea falimentului. În anii 1947-1948 societățile bancare din Caraș au resimțit din plin efectul deciziilor guvernamentale cu caracter etatist, iar naționalizarea din iunie 1948 a decis soarta sectorului bancar cărășean pentru mai mult timp. În urma naționalizării de la 11 iunie 1948 a instituțiilor bancare, în județul Caraș, pentru ca viața financiară să nu aibă de suferit, s-a trecut la organizarea a 6 agenții ale Băncii Naționale la reședințele de plasă.

„NOI AM LUPTAT ȘI LE-AM BĂTUT CĂRAREA”: CAROL LONCEAR (1917-1991) ÎN ARHIVELE SECURITĂȚII

Felician Velimirovici

Rezumat. Articolul de față propune o descriere a biografiei politicianului român comunist Carol Loncear, pe baza investigării unor surse arhivistice inedite. Având în vedere faptul că fosta poliție secretă comunistă a păstrat în evidențele sale dosarul personal de urmărire informativă pentru mai bine de trei decenii, suntem în măsură să-i urmărim parcursul biografic atipic, de la statutul unui simplu muncitor dedicat cauzei comunismului la finalul celui de-al Doilea Război Mondial, la acela de ministru al Guvernului Chivu Stoica la sfârșitul anilor 1950, mai târziu de deținut politic la începutul anilor 1960 și, în cele din urmă, până la acela de inginer pensionar nemulțumit, plasat sub supraveghere atentă de către Securitate la sfârșitul anilor 1980.

CORUPȚIE ȘI ABUZURI LA REGIUNEA DE SECURITATE BANAT

Vasile Rămneanțu

Rezumat. În anii 1967-1968 structurile de securitate din Banat au fost afectate de un imens scandal, în care au fost implicați ofițeri de securitate care au deținut funcții de comandă în fosta Regiune de Securitate, în frunte cu șeful acesteia, generalul-maior William Steskal, ilegalist de partid. Evenimentul pe care l-am analizat a avut loc într-o perioadă de relativă liberalizare politică, pe fondul căreia au fost condamnate unele abuzuri și crime pe care Securitatea le-a săvârșit în epoca Dej. Printre cele mai grave fapte consemnăm: pierderea unor documente secrete de stat și fals în acte publice; abuz în serviciu; trafic de valută; delapidare; corupție, unele dintre acestea fiind de natură penală. După finalizarea anchetei, dosarul a fost analizat de către o serie de organisme decizionale din cadrul Securității sau politice, el fiind discutat de către conducerea PCR în frunte cu Nicolae Ceaușescu. Dar, deși toți participanții la dezbaterile care au avut loc au condamnat abuzurile și ilegalitățile care le-au fost prezentate, sancțiunile aplicate în final față de cei vinovați au fost mult prea blânde față de gravitatea actelor comise. De fapt, nici la nivelul conducerii Securității, nici al celui de partid, nu s-a dorit să se de-a cazului o conotație penală. Apoi, în privința lui Steskal, pentru liderii PCR s-a dovedit mult mai importantă contribuția avută de către acesta în reprimarea mișcării anticomuniste decât faptele penale pe care le-a comis. Această afacere petrecută la nivelul Regionalei de Securitate Banat mai demonstrează faptul că legenda potrivit căreia ilegalității și ofițerii de securitate din prima generație (anii '50 ai secolului trecut) credeau în valorile comuniste și erau cinstiți nu este reală. În același timp, conducerea PCR și în perioada Nicolae Ceaușescu a dat dovadă de clemență față de abuzurile, ilegalitățile și actele de corupție înregistrate în rândul ofițerilor de securitate.

FILMUL ARTISTIC CA DOCUMENT ISTORIC. CAZUL ROȘIA MONTANĂ

Mihaela Grancea

Rezumat. În 1970, regizorii debutanți Mircea Veroiu și Dan Pița au intenționat să realizeze un film de trei ore și să reconstituie, cât mai fidel, lumea lui Ioan Agârbiceanu cât mai aproape de intențiile scriitorului. Textele originale le ofereau informații doar despre comportamentul uman în lumea aurului. Dialogurile covârșesc narațiunile, descrierile fiind sumare. De aceea, noi considerăm că nuvelele preotului-scriitor au fost, pentru cei doi regizori debutanți, doar provocări artistice. Ecranizările, din perspectiva noastră, sunt mai interesante decât sursele literare, mai tulburătoare, mesajele având un grad mare de universalitate. Mircea Veroiu și Dan Pița au realizat două pelicule referențiale pentru filmul european: *Nunta de piatră* (1973) și *Duhul aurului* (1974). Ceea ce face ca *Nunta de Piatră și Duhul Aurului* să fie unitare sunt reconstrucția istorică de excepție, existențialismul tragic, plasticitatea imaginii și existența mesajelor subliminale cu referire la efectele încălcării normei. Fiind seduși de „aerul locului” care, până la începutul anilor '70, își conservase identitatea interculturală și patrimoniul, realizatorii filmului au insistat pe redarea contextelor socio-culturale și istorice ale fostului oraș de munte. Astfel, Roșia Montană, existentă în comunism cu statutul de localitate rurală, a devenit cadrul turnării filmului. Cei doi regizori au reconstituit fragmente din viața socială a unui târg minier transilvănean din perioada antebelică. El era reprezentativ ca structură și existență pentru localitățile de același profil din Transilvania și Banatul Montan (vezi Anina). Ei au încercat să reimagineze spațiul social, etno-cultural, geo-simbolic și antropologic al localității din Munții Apuseni, spațiu reprezentat, în special, de străvechea așezare Roșia Montană; gradul de conservare al localității nu a mai făcut necesară construirea în „Studiourile Buftea”, în platou, a unor decoruri care să redea fragmente din existența istorică a târgului. În condițiile în care în perioada postcomunistă, Roșia Montană a devenit

un loc abandonat, un loc fantomatic, iar patrimoniul istoric este condamnat la dispariție, demersul nostru insistă pe caracterul de „loc al memoriei” pe care îl au peliculele lui Mircea Veroiu și Dan Pița.